

10. Курс сучасної української літературної мови. – Київ, 1951. – Т.1.
11. Володимир Гнатюк. В справі української правописи //Літературно-науковий вістник. – Львів, 1922. – Кн.ІІ (за червень).
12. Володимир Гнатюк. В справі української правописи //Літературно-науковий вістник. – Львів, 1922. – Кн.VІІІ. – С.166.
13. Володимир Гнатюк. В справі української правописи //Літературно-науковий вістник. – Львів, – Т.LXXIX, 1923. – Кн.ІІ. – С.180.
14. Володимир Гнатюк. В справі української правописи //Літературно-науковий вістник. – Львів, – Т.LXXX, 1923. – Кн.VІ. – С.180.

*Надія Бабич
Чернівці*

СТОРИЧЧЯ ОДНІЄЇ СТАТТІ В.ГНАТЮКА

Йдеться про статтю В.Гнатюка «Причинок до історії зносин Галицьких і Угорських Русинів», яка була надрукована в Літературно-науковому віснику за 1899 рік (Річник ІІ. Том VІІ. С. 162-178). Чи є підстави для відзначення своєрідного ювілею цієї праці вченого-українознавця, етнографа, фольклориста і т.д.? Гадаємо, що є.

По-перше, і сьогодні ще не можемо констатувати цілковитої однастайності в оцінці окремих культурологічних і мовних проблем усіма членами українського суспільства, у т.ч. на теренах ще порівняно недавно, як за історичними вимірами, розмежованих українських адміністративно-територіальних одиниць (опосередкованим підтвердження цього є стремління кожної одиниці набути статусу вільної економічної зони).

По-друге, продовжується, хай і не така гостра, як у часи В.Гнатюка, боротьба за статус української регіональної народної мови в структурі загальнонаціональної, продовжується пошук критеріїв норм літературної мови, особливо в орфоепії та словозміні; уточнюється зміст понять і термінів, які в історії мови тлумачилися неоднозначно. І в цьому аспекті свідчення винятково активного учасника національно-культурного життя ХІХ ст. надзвичайно важливі.

По-третє, сама постать В.Гнатюка, як і вся його діяльність на ниві українознавства, цікава в контексті його участі у становленні правописної системи, зокрема в утвердженні фонетичного правопису на Буковині, Галичині, Закарпатті.

Ознайомлення з працею В.Гнатюка утверджує в думці, що однонапряменість, загальноукраїнськість наукових пошуків, загальноприйнятність норм і правил граматики та правопису залежать від наявності і високого статусу

навчальних та наукових центрів всеукраїнського значення (для західноукраїнських земель XIX — першої половини XX ст. такими центрами були Львів і Відень, де до 1867 року навчалися й угорські, й буковинські, і галицькі русини. Сьогодні цю роль виконує НАН України, зокрема її гуманітарні інститути).

Окрім цього, звичайно, соборність земель, які заселені автохтонним населенням, державний статус мови народу, іменем якого держава названа, теж є організуючим чинником поступального розвитку. (Чи ж міг він бути в умовах, коли угорські русини мали в школах й урядуванні мадярську мову, буковинці — німецьку, а пізніше — румунську, галичани — німецьку, а пізніше — польську, східні українці — російську?).

Важливим засобом гуртування інтелектуальних зусиль і змагань є ідейна єдність письменницьких, освітянських, наукових і політичних діячів. Цього, як і сто років тому, бракує українському суспільству, бо якщо В.Гнатюк пише, що «галицькі народовці, заняті партійною боротьбою, не звертали уваги на те, що діється на Угорській Русі і не пробували ширити там своїх думок, чого ніколи не занедбували москвофіли» [1, 163], то сьогодні численні партії з різним досвідом пропагандистської роботи теж не сприяють консолідації будь-яких зусиль.

Актуальним вважаємо мало акцентоване у В.Гнатюка, але тривожне сьогодні пояснення причин деяких непорозумінь між українцями тим, що «старші... русини... вмирили що раз більше, не лишаючи на своє місце наслідників» [1, 165]. Чимало нинішніх осередків є разючим прикладом можливого розриву прагнень поколінь (див., напр., склад «Союзу українок», «Просвіти», Братства Андрія Первозванного і т.ін.). Цілком може статися, що в деяких східноукраїнських краях українська книжка буде таким же «правдивим невидальцем», як на Закарпатті у час написання цієї праці В.Гнатюка. Яка дивовижна «генетична пам'ять» — через сто років продовжують вироблятися «дикі поняття про галицько-руський національний рух» [1, 164], і то в середовищі самих питомих «русинів».

Підкресливши, що москвофільська газета «Слово» мала у свій час надзвичайно високий авторитет у старшого покоління Закарпаття і їй вірили «і то може навіть більше, як євангелію» [1, 164], В.Гнатюк нагадує потребу мати з метою ширення програмних ідей високоавторитетні засоби інформації.

І ще одне авторитетне застереження висловлює у своїй статті невтомний фольклорист, етнограф, історик культури і мовознавець: не допускати до праці над літературною мовою і її правописом людей, які не знають ні мови, ні правопису, у яких «фонетика протриває навіть лінгвістиці». Лист о.Ставровського з Чертежа на Закарпатті до В.Гнатюка з поясненням причин неприйняття угорськими русинами українофільських ідей русинів галицьких можна розгорнути в цілу історико-культурологічну довідку про витоки й аспекти сучасного карпаторусинства: українофілів звинувачено й у надмірному радикалізмі,

й у тому, що вони буцімто підбурюють народ до еміграції за океан (цим займався якраз, як пише В.Гнатюк, москвофіл Алексій Щербан – [1, 166]), у застоюванні орфографії, яка «неестественная», «научной этимологии и лингвистике противная», у той час, як треба писати відповідно «правилам этимологии и тысячелетнему преданию» [1, 167-168]. Подібних думок дотримується і Симеон Сабов, колишній катехит гімназії в Сиготі, коли «захищає» русскую писемність від товариства імені Шевченка: «Язык того общества нам совсѣмъ чужій и непонятный есть, мы его не разумѣемъ. Мы не мнѣемъ наше нарѣчїе за вашу выкручену мову» [1, 169]. Впізнаєте сучасних мовців, які кажуть: «останемся русскими и не перемьнимся на рускихъ?» [1, 169].

Є в цьому листі о.Ставровського місце, яке засвідчує глибоке коріння «незговірливості» російської та української церков в Україні, бо вони служать «різним богом» від політики: українофіли, мовляв, підривають «привязан-ность русского [?] народа к церкви и духовенству, этим радикализмом Вы на нашей Руси (в Галичині і Закарпатті чи лише на Закарпатті? – Н.Б.) ничего не успѣте, потому что наш народ видитъ въ своей церкви единственную свою народную опору» [1, 167].

Цікаво, що схвалюючи, наче «дозволяючи» як забавку, етнографічні видання, зокрема Гнатюкові «Лірники», москвофіл Іван Сильвай категорично заперечує правопис «кулішівку», як такий, що веде «к разьєдиненню и сепаратизму», а такі прагнення до самостійності є не що інше, як «детская чепуха» [1, 170], бо лише «русская литература уже не только достигла уровня прочих образованных литератур, но по своему богатству и полноте (включая сюда и церковный язык) достигает до степени елинского классицизма» [1, 170], а більше ніяка мова, на думку таких, хто «только немножко занимался сравнительною филологисєю», не має такої перспективи.

Мертва церковнослов'янщина, живе русофільство і мовчазний народ, який не мав ні своєї школи, ні своєї книжки, ні своєї бесіди в парламенті того-часної Угорщини... На такий ґрунт галицькі народовці, зокрема В.Гнатюк, аж по десяти роках відчуженості (поч. 80-их — половина 90-их) галицьких і угорських русинів пробували засівати зерна спільної справи (благо що в тодішньому Закарпатті, на відміну від Словаччини, Сербії, Румунії та ін., як пише В.Гнатюк, такі месіонери не переслідувалися).

Отже, сто років робочій статті ученого, та з неї можна винести сто буденних, але повчальних уроків, які, на жаль, повторюються. А якщо до цієї статті додати сотні фольклорно-етнографічних справ задля збереження генетичної пам'яті, яка, на жаль, не в голові і серці нащадків, а під шаром пилу на полицях сховищ наукових бібліотек, то саме ім'я Володимира Гнатюка зазоріє і в кінці ХХ століття.

Література

1. Гнатюк В. Причинок до історії зносин Галицьких і Угорських Русинів// Літературно-науковий вісник, 1899. – Річник II. – Т.7. – С.162-178.